

УДК 821. 161.2–94. 09 Онацький Є.

*Тамара Павлівна ДЕМЧЕНКО,
доцент Чернігівського національного педагогічного
університет імені Т. Г. Шевченка,
кандидат історичних наук, (м. Чернігів);*

*Світлана Григорівна ІВАНИЦЬКА,
доцент Запорізького інституту економіки
та інформаційних технологій,
кандидат історичних наук, (м. Запоріжжя).*

ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНИЙ ДІАПАЗОН БІОГРАФІЧНИХ НАРИСІВ ЄВГЕНА ОНАЦЬКОГО (НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ «ПОРТРЕТИ В ПРОФІЛЬ»)

Автори ставлять за мету проаналізувати концептуальні засади, якими керувався український науковець, журналіст, громадсько-політичний діяч, представник міжвоєнного покоління української еміграції Євген Онацький (1894–1979) при створенні біографічних нарисів «Портрети в профіль» (Чикаго, 1965).

Ключові слова: Євген Онацький, «Портрети в профіль», «Українська мала енциклопедія», М. Грушевський, В. Винниченко, С. Петлюра, Т. Шевченко.

Purpose of the article is analyze the conceptual bases that guided Ukrainian scientist, journalist, social and political activist, a representative of the interwar generation of Ukrainian immigration Eugene Onatskyi (1894–1979) in creating biographical essay «Portraits in Profile» (Chicago, 1965).

Keywords: Eugene Onatskyi, «Portraits in Profile», «Ukrainian brief encyclopedia», M. Hrushevskyi, V. Vinnichenko, S. Petlyura, T. Shevchenko.

Авторы ставят своей целью проанализировать концептуальные основы, которыми руководствовался украинский ученый, журна-

лист, політичний діяч, представник міжвоєнного покоління української еміграції Євгеній Онацький (1894–1979) при створенні біографічних очерків «Портрети в профіль» (Чикаго, 1965).

Ключевые слова: Євгеній Онацький, «Портрети в профіль», «Українська коротка енциклопедія», М. Грушевський, В. Винниченко, С. Петлюра, Т. Шевченко.

Видатний вчений і популяризатор знань, організатор громадського та наукового життя української діаспори, журналіст Євген Дометійович Онацький (1894–1979) залишив по собі значну інтелектуальну спадщину. Слід відзначити, що постать ця не є занадто популярною і всебічно дослідженою в модерній українській історіографії. Звичайно, самостійник та націоналіст Є. Онацький був персоною нон-грата в радянській історіографії. Певною спробою компенсувати цю лакуну є монографія Т. П. Демченко «Здобуття Батьківщини: життя та творчість Євгена Онацького» (Чернівці, 2016), де на основі широкого кола джерел, наукової та публіцистичної літератури відтворено основні етапи життєвого шляху героя, висвітлено головні напрямки його громадсько-політичної діяльності, проаналізовано зміст і значення творчої спадщини та наявний історіографічний доробок різних авторів. На думку автора постать Є. Д. Онацького приваблює своєю ерудицією, працездатністю, широким спектром інтелектуальних зацікавленостей. Його можна вважати ширим європейцем — за прагнення переймати ідеологічні новації та стандарти культурного й духовного життя того світу, який відкрився переможеним неопітам української державності після поразки революції. Його патріотизм — найвищої проби — дієвий і усвідомлений, який реалізувався насамперед у праці та творчості. Для такої людини, як Є. Д. Онацький, це була єдино можлива форма духовного споріднення з рідним народом, його культурою та боротьбою, і він сповна використав цю можливість.

Євген походив із козацького роду Онацьких, що осів на Полтавщині у XVIII ст. Як уявляється, його активне доросле життя було фактично поділене на чотири основні періоди: «київський», «перший римський», «другий римський» та «аргентинський». В «аргентинський період» учений працював дуже напружено, з повною віддачею, одноосібно упорядковавши у 1957–1967 рр. «Українську малу енциклопедію» (16 книг, 2148 с., наклад 1000 прим.), яка стала синтезом історичних і етнографічних дослідів науковця, підготував до друку великий «Українсько-італійський словник» (продовження римського видання 1941 р.), вісім томів «Записок українського журналіста» за 1931–1938 рр., праці «Мітологія греків і римлян», «Шля-

хом на Роттердам», «Відгуки Роттердамської трагедії в Римі». Видав книжки «У вічному місті: Записки українського журналіста. Рік 1930» (1954), «Завзяття чи спокуса самовиправдання: нариси з суспільного життя» (1956), «Очима душі — голосом серця» (1956), «Портрети в профіль» (1965) та інші.

Логічним чином поміж інших напрямків гуманітаристичної проблематики увагу сучасних дослідників його творчості привертають і залишені ним непересічні зразки біографіки. Метою нашої розвідки є виявити значення біографічного жанру в інтелектуальному доробку Є. Д. Онацького та з'ясувати, чому саме ті, а не інші персоналії були залучені до проблемно-тематичного діапазону його студій і прояснити зрештою концептуальні засади збірки нарисів «Портрети в профіль».

Методологічними підставами для тлумачення й розуміння текстів Онацького мають, вірогідно, послугувати засади герменевтики як методологічної основи гуманітарного знання. Так, відомий німецький мислитель Вільгельм Дильтей (1833–1911) зазначав, що біографістика по суті опиняється в класичному «герменевтичному колі»: історичне ціле можна зрозуміти лише шляхом розуміння його індивідуально-біографічних складових, однак розуміння останніх несе на собі відбиток розуміння цілого. Отже, однією з найбільших перешкод, що виникають перед біографом, є знаходження балансу між різноманітними контекстами та чинниками індивідуального порядку. На думку В. Дильтея повністю подолати це протиріччя неможливо. Біографія як жанр приречена одвічно балансувати між наукою та мистецтвом, фактом і вигадкою. Лише контекстуалізація біографії в системі надіндивідуальних (універсально-історичних, світоглядно-типологічних, поколінних та ін.) об'єктивацій духу може надати біографу можливість «спокійно та впевнено шанувати ту частину істини, що відкривається у кожному світогляді» і, таким чином, уникнути хаосу індивідуальних деталей і свавільності психологічних пояснень. Дильтей також привертає увагу до такої історично-біографічної одиниці виміру як *покоління*. Живу картину епохи допомагає відтворити перехресне дослідження життя індивідів, що одночасно зростають, а згодом, за доби змушніння, співпрацюють між собою і внаслідок цього «складають однорідне ціле». Всі ці думки й настанови в тій чи іншій мірі деталізації зустрічаємо в аналізованих текстах збірки Є. Д. Онацького.

Щодо зацікавлення Євгена Дометійовича біографічними сюжетами, то слід зазначити, що науковий шлях молодого вченого розпочався студією над історією роду Полетик (журнал «Україна», 1917). Саме в ній Є. Онацький задекларував своє специфічне зацікавлення

біографікою: «Біографія взагалі мене привабила тому, що вона дозволяла мені заглянути в інтимне життя людини того часу, зрозуміти її дух, бажання, її прагнення. Дозволяла ближче ввійти в обстановку життя приватної людини. І в цьому відношенні особливо великий інтерес викликала біографія Г. А. Полетики» [4, арк. 8]. В Українській малій енциклопедії (далі — УМЕ) зафіксовані біографічні дані шести представників роду Полетик: Василя, Володимира, Григорія, Івана, Михайла і Петра [21, с. 1419]. Для порівняння відзначимо, що в енциклопедії В. Кривошеї «Козацька старшина Гетьманщини» зібрана інформація про 16 осіб, котрі носили вищеназване прізвище [7, с. 489–590]. Юнацькі роботи Є. Онацького були свого часу опубліковані [15, с. 69–79] й не залишилися поза увагою вчених. Так, В. Омельченко, приступаючи до з'ясування історії цього козацького роду, покликався на ці праці [11, с. 59–63].

Здібний учень і студент, Євген Онацький міг претендувати на кар'єру вченого, публіциста, громадського або й державного діяча, проте жовтневі події 1917 р. в Росії перекреслили для нього цей шлях як і для багатьох інших. Досліджувати як науковець життєві дороги українських діячів він не зміг, бо з 1919 р. й до самої смерті змушений був жити за межами України: спочатку в Італії, а в повоєнний час — в Аргентині. Однак ніхто й ніде не міг йому заборонити робити свою справу на публіцистичному рівні, в мемуарах. Л. Винар слушно відзначив, що «улюбленим жанром» професора була біографія. Він створив близько 200 подібних статей. Тільки в італійському «Літературному словнику творів і персонажів усіх часів і літератур» (Рим, 1941–1943 рр.) вміщено майже 50 біографічних гасел, які належать йому [1, с. 164]. Такий тонкий і вибагливий поціновувач як І. Качуровський віддав належне якості цього доробку: «Мені доводилося користатися багатьма різномовними енциклопедіями, — писав він, — тож можу ствердити: літературна енциклопедія Бомп'яні фактично єдина, де українське письменство представлено поруч з іншими як рівнорядний чинник» [6, с. 374].

Сучасний український історик В. Попик теж позитивно відзначив науковий доробок Є. Онацького в царині біографістики: «Непересічний інтерес становить, зокрема, зібрання численних біографічно-просопографічних нарисів Є. Д. Онацького (1894–1979) про європейських і українських учених, політиків, митців, дипломатів, а також його авторська «Українська Мала Енциклопедія» (Буенос-Айрес, 1957–1967, існує у 8 та в 16 книгах), хоча у ній власне персоналіям відведено небагато місця» [20, с. 12]. Автор двох книг про Є. Онацького, історик літератури М. Тимошик в інтерв'ю «Літературній Україні» наголосив: «Цей колишній керівник пресового бюро

УНР, проживши в Римі понад чверть століття, зробив для промоції нашої держави в світі стільки, скільки не здатні були всі разом взяті так звані українські за назвою, але не за духом, дипломати часів Кучми та Януковича» [9, с. 12].

Збірка «Портрети в профіль» вийшла друком у 1965 р. у Чикаго. Вона пов'язана з аргентинським періодом в житті Є. Онацького, який розпочався у 1947 р. В науковій літературі наголошується, що герой нашої розвідки був у цій латиноамериканській країні «чи не найвпливовіший з повоєнних біженців», багато працював на ниві українського організованого життя [22, с. 230]. На середину 1960-х рр. стан його здоров'я різко погіршився, що й спричинило поступовий відхід від громадських і літературних справ. Вищеназвана збірка вийшла в США як данина поваги до видатного українського діяча й, сподіваємося, з нагоди його 70-річчя. До неї увійшло найкраще з того, що було створено вченим і публіцистом у жанрі біографістики — 29 профільних портретів. 15 із них присвячені іноземцям. Серед них — В. Гете, О. Вайлд (Уайльд), Ф. Ніцше, Енріко Карузо, Казанова. Є й жіночі портрети: «Аніта Гарібальді — героїчна дружина героя» [14, с. 155–158], «Кохана Віктора Гюго — Жюльєта Дру» [14, с. 118–122]. Не меншим різнобарв'ям відзначається й український блок: до нього входять нариси про видатних письменників (Т. Шевченко, І. Франко, Г. Чупринка, В. Стефаник, У. Самчук), знаних громадських і державних діячів доби Української революції (М. Грушевський, В. Винниченко, полковник Василь Вишиваний, Є. Коновалець, С. Петлюра). Жіноча частина української еліти представлена двома постатями: «Марія Цуканова — зворушлива людяність» [14, с. 167–172] і «Олена Теліга — поетка героїчного життя» [14, с. 179–188]. Цікавою видається така деталь: якщо в назвах нарисів про європейських героїнь зазначені їхні коханий або чоловік, то українські жіночі постаті — самодостатні.

Час створення жодного нарису не вказано: інколи його можна з достатньою точністю визначити зі згадки про відзначення ювілейної дати, або зі значно меншою достовірністю — з контексту. Не можна не відзначити й жанрове розмаїття біографічних нарисів: окремі з них являють собою біограми майже класичного зразка, інші наближаються до есею (з явною перевагою авторських роздумів над фактографічною складовою), є передмови до творів письменників, але зустрічаються і такі, що носять виразно белетристичний характер. Так, історія Дона Пасифіко — «громадянина Британської імперії» — це схожа на анекдот розповідь сера Джеймса [14, с. 213–222], ймовірно, вигаданого персонажа. Нариси про італійських державних діячів виконані в манері, близькій до мемуарів Є. Онацького [12], а

також деяких його наукових праць повоєнної доби [17]. Автор не вказував джерела, з яких черпав інформацію. Все, разом узяте, створює труднощі для аналізу та систематизації методологічних засад і визначення принципу добору біографій для даного збірника.

На жаль, Є. Д. Онацький обмежився тільки стислою передмовою до нього. Назва збірки та головний принцип створення біографічного нарису пояснюється тим, що автор «намагався схарактеризувати ту чи іншу особистість не в усій її многогранності, а тільки в профіль, себто тільки в одній чи кількох найбільш маркантних її рисах, які найбільше наближались би до цілоти». При цьому читача переконували, що «профіль, накреслений пером, який схоплює наймаркантніші риси обличчя, дасть про нього сильнішу ідею, ніж поганий образ в олійних фарбах» [14, с. 5]. Цей підхід знаходить своє підтвердження в назвах. Вони зазвичай фіксують ту рису, ознаку, особливість, що привернула увагу автора та довкола якої побудовано сюжет: Оскар Вайльд (Уайльд) — «геній парадоксу»; Улас Самчук — «поет села» тощо.

Проте щедро розкидані по тексту зауваги, натяки, розлогі роздуми, вказівки дають підстави для певних висновків щодо міркувань, якими керувався автор — талановитий любитель профілів, «накреслених пером». До речі, Є. Д. Онацький, який мав хист до музики, включив до збірки три портрети музикантів: композитора, виконавця та співака. Натомість там немає жодної історії художника. Географічно у книзі представлені образи видатних діячів європейської й української (теж європейської) культури, науки та політикуму. Власне, йдеться про Західну та Центральну Європу. Очевидне переважання італійців (10 осіб), ймовірно, можна пояснити тривалим перебуванням автора в цій країні, заангажованістю в її культуру та науку. Впадає в око повна відсутність не тільки нарисів, а й позитивних згадок про Росію, Польщу, інші країни Східної Європи. Пояснення цього факту криються в націоналістичних поглядах Є. Д. Онацького, достатньо чітко відображених в його публікаціях у часописі «Розбудова нації» та інших періодичних виданнях міжвоєнної доби. У цьому контексті видається показовим сюжет про італійського дипломата Амадео Джанніні, з яким його український біограф познайомився у 1921 р. Італієць тривалий час підтримував український рух, але з появою ОУН його власне (а також і міністерства закордонних справ в цілому) ставлення змінилося на гірше. «Джанніні дав мені зрозуміти, — відзначив Є. Онацький, — що, хоча він і залишається прихильником української самостійности, але вважає, що не можна йти до неї тим шляхом, яким іде ОУН: щоб самостійна Україна могла втриматися супроти Москви, необхідна в Європі сильна Польща, а ОУН її підриває» [14, с. 231]. Такий підхід

багато чого пояснює і в теперішньому ставленні Європи до проблем і потреб України. Однак відчувається, що Є. Д. Онацький із розумінням поставився до позиції італійського уряду та пишався, що по закінченні Другої світової війни А. Джанніні не побоявся очолити Італо-Українське товариство.

Із даного фрагмента можна зробити важливий висновок: внесок діячів інших народів до світової культури чи політичної думки автор насамперед оцінював із позицій захисту українських інтересів. Україна присутня у багатьох сюжетах: у нарисі про італійського письменника Г. Д'Аннунціо, яким відкривається збірка (Є. Д. Онацький не може утриматися, щоб не нагадати, що з великою італійською артисткою Елеонорою Дузе «люблять порівнювати нашу славу Заньковецьку» [14, с. 11]). У біографічній статті, присвяченій «універсальному генію» Гете, підкреслюється, що автор користувався перекладом «Фавста» Д. Загула, який «не встиг перекласти другої частини цього архитвору Гете, бо був розстріляний більшовиками, а опісля і його переклад було заборонено та вкінці знищено» [14, с. 34]. В історії О. Вайльда привертає увагу порівняння огидного вчинку власника готелю, де провів останні дні англійський письменник (видер у померлого золоті коронки, щоб не залишитися без прибутку), з практикою «звичайних катів з ГПУ» [14, с. 72].

Утім значно більшу роль відіграє дидактичний момент: Є. Онацький постійно наголошує такі риси вдачі своїх європейських героїв як патріотизм, відданість ідеалам, стійкість перед лицем ворога, безкомпромісність і рішучість у боротьбі за свободу та незалежність своєї батьківщини. Це аж ніяк не означає, що Україні бракує своїх героїв. У рефераті про творчість Лесі Українки, створеному в роки Української революції, наголошено якраз на героїчних образах поетеси: «Незалежність від ворога, незалежність навіть в дрібницях, незалежність горда і рішуча — ось той ідеал, що показувала Леся своїм читачам» [5, арк. 12]. Однак для автора важливо показати, що такі самі чесноти шанують у європейському світі. В біографії Джузеппе Мацціні (Мадзіні) — «апостола свободи пригнічених націй» — його особа протиставляється «сухому й безсердечному Марксові, який не долюблював Мацціні, кпив собі з нього і з його “Молодої Європи”, що в ній Мацціні визнавав за кожною нацією право на вільне життя і вільний розвиток» [14, с. 78]. З іншого боку, україноцентричність збірки Є. Д. Онацького полягає в постійному нагадуванні читачам, що варто приглядатися до духовного та культурного життя інших народів, запозичувати у них краще. Один із найбільших у книзі нарис про Гете завершується сюжетом із красномовною назвою: «Плями на сонці». Були, безумовно, недоліки і в цього генія,

однак «німці, що завжди вмiли шанувати своїх великих людей, тільки зрідка, але у усякому разі без всякого підкреслювання, згадують про помилки Гете, і натомість постійно черпають з глибокої криниці його всесторонньої творчості...». Таким підходом, на думку біографа, не гріх скористатися й українцям, бо й сам великий мислитель «навчає нас терпимости, навчає нас відшукати в кожній людині перш усього іскорку Божу...» [14, с. 58–59]. Власне, і сам Є. Онацький демонструє подібне ставлення до своїх героїв. Варто виокремити нарис про українську письменницю Марію Цуканову (1905–1998), яка разом із родиною прибула до Аргентини приблизно тоді само, що й Онацькі. Доробок цієї уродженки Харкова тривалий час був цілковито невідомим в Україні, тільки у 2013 р. вийшов томик її творів із розлогою передмовою І. Гавриш.

Написане землячкою приємно вразило визнаного лідера української громади в Аргентині й він погодився написати передмову до збірки її оповідань «Бузковий цвіт» (1951 р.) [2, с. 5–15], визначивши головну рису творчої манери авторки як «зворушлива людяність». Хоча писала вона про голод, страшні реалії радянської дійсності, війну, але «не знайдемо ми в її творах ані брутальних, модних тепер, ніби реалістичних сцен вибуху в людині звірячих інстинктів; ані описів легкої моралі, що в деяких авторів переходять у замилювання розпущою; ані теж модної останніми часами проповіді ненависти до ворога і пімсти над ним; ані навіть закликів до змагу з ним, — це все органічно чуже авторці — підкреслює Є. Д. Онацький, — що намагається перенести свого читача в царство духової краси, де людина шукає вічної правди, і намагається піднятися до найвищих сфер космічної гармонії» [14, с. 170–171]. Імпонувала їй біографу, очевидно, й та обставина, що авторка за фахом музикант, і цей талант виразно позначився на її творчій манері, мові та сюжетах.

Український цикл збірника відкриває постать полковника Василя Вишиваного — «Архикнязя Габсбургського» [14, с. 123–154]. У 1920 р. Є. Д. Онацький вельми скептично оцінював його особу. 2 січня, почувши, що полковник одружився із якоюсь румунською княжною, а на весіллі в Бухаресті було усе українське посольство, він занотував: «Отже, починається нова авантюра з гетьманством. І о. Бон, і Карманський горою за Вишиваного. Вони всіма силами намагалися мене переконати, що Вишиваний — великий демократ і що весь український народ аж кричить (?) за новим царем (?)» [13, с. 11]. Згодом значення діяльності австрійського ерцгерцога для українського державницького руху й роль останнього у його розгортанні зазнали докорінної переоцінки. Аналізуючи дану персону, Є. Д. Онацький не приховує впливу вельми авторитетної особис-

тості Є. Х. Чикаленка, постійно покликується на його думку. «Проте, самі оті напади “сатириків” і ота оборона виказують ясно, якою дійсно популярністю користувався тоді серед українського громадянства полк[овник] Василь Вишиваний і як він мимоволі концентрував на собі надії багатьох тих, що, як я вже казав, розгублено шукали виходу. Вияв цих настроїв знаходимо в симптоматичному листі до редакції “Волі” такого видатного і впливового українського громадянина, як Євген Чикаленко, колишній видавець “Ради” у Києві, що коло сорока років тримав у руках пряжу української національної політики. В цьому самому листі [...] Євген Чикаленко висуває твердження, що з тодішнього хаосу, розбиття й безголов’я може порятувати Україну тільки монархія». Наводячи розлогі цитати, Є. Онацький робить висновок: «Для кожного поінформованого було ясно, що старий Є. Чикаленко агітує за полк[овником] Василем Вишиваним» [13, с. 147–148]. У сучасній історичній науці вимальовується виразний інтерес до постаті останнього. Так, Я. Р. Дашкевич вважає, що «трансформація» Вільгельма-Франца Габсбурга-Лотрінген, у Василя Вишиваного стає «зрозумілішою і закономірнішою», бо «Україна з її народним монархізмом (“хочемо свого короля”), а не республіканством (як твердить основна маса істориків) вже визріла до незалежності» [3, с. 58]. І цей новий дискурс тільки підтверджує талант передбачення, яким був наділений Є. Д. Онацький, хоча, можливо, це результат його колосальної ерудиції та звички збирати та систематизувати матеріали найрізноманітнішого гатунку.

Наступні постаті додають все нових штрихів до цього спостереження. Про декого з них уже згадувалося. Варто ще назвати «профілі» Грицька Чупринки [14, с. 173–178], Миколи Лисенка, потрактованого як «батько української музики» [14, с. 189–192], Івана Франка [14, с. 193–198], Василя Стефаника [14, с. 199–204]. Дві статті присвячені Тарасові Шевченку, який завжди був для українців чимось значно більшим, ніж великий поет: «Тарас Шевченко — чесність з Богом» і «Шевченко — багатогранний національний геній» [14, с. 261–272; 273–283]. Без сумніву, ці нариси не втратили свого значення й нині, про що свідчить передрук окремих із них [19]. Про знамениту повість У. Самчука «Марія», яка сьогодні уже стала класикою, Є. Д. Онацький писав, що усі персонажі повісті: «...живі люди, з їх хибами, вадами і добрими прикметами, — тут нема нікого ні надто зідеалізованого, ані надто упослідженого; у кожній позитивній постаті є якийсь гріх, у кожній негативній постаті є якийсь бодай проблиск добра. Але в деяких добро переважає, [...] інші безповоротно захлинаються в хвилях злодійства й деморалізації, що їх несе московська повінь» [14, с. 162].

Особливе місце відводиться серії портретів визнаних лідерів українства ХХ ст. Це — «В. К. Винниченко — його осамітнення і “чесність з собою”» [14, с. 241–252]; «Михайло Грушевський — чесність з народом» [14, с. 285–297]; «Євген Коновалець — уроджений провідник» [14, с. 233–240]; «Симон Петлюра — чесність з ідеєю» [14, с. 253–260]. У цих нарисах відтворені не тільки визначальні риси чільних борців за Українську державність, які особливо виразно проступають, коли їх аналізує з позиції часу сучасник та учасник тих подій. Це вдала спроба підвести ризику (для себе, в першу чергу) під тривалими роздумами про причини катастрофічної поразки Української революції, неготовності української еліти до творення національної держави, можливі перспективи відновлення останньої. Як бачиться, для Є. Д. Онацького вкрай важливим було осягнення минулого в людському вимірі — крізь призму вчинків визнаних революційних лідерів. У 1931 р. він зафіксував: «Коли я дивлюся в перший період нашої національної революції – від часів Центральної Ради до закріплення большевиків у Східній Україні, а поляків у Західній, — я бачу, як над невиразною масою українських політиків та громадських діячів підносяться **три** постаті, що відкидають тінь свою далеко в історію. Це постаті Грушевського, Винниченка й Петлюри». Визнаючи за кожним із них заслуги, автор наголошує: «“Переможців не судять”, так говорить народня мудрість. Але зате переможених судять і то звичайно засуворо. І український національний Провід тих часів, того першого періоду української національної революції, теж отримав свого часу суворий осуд» [18, с. 285–286].

Відчувається, що Є. Д. Онацький прагне вирватися за межі огульного осуду, розібратися, чому так сталося, водночас не стримує гніву, що особливо виразно відчувається в нарисі про М. С. Грушевського. «Коли в 1920 році старий провідник української думки почав все більше наближатися до большевиків і коли, переїхавши на Україну, зовсім віддався на їх ласку, — зазначив автор, — для національно думуючої еміграції старий Грушевський ніби помер. Бо, здавалося, краще було б такій людині відразу померти, — ніж зважитися на такий крок» [18, с. 287]. Згодом інтонація стала змінюватися. Біограф відмовився від ролі обвинувача та зосередився на більш притаманних досліднику цілях — з’ясуванні долі й вартості особистості на тлі нелегкої «доби — вовчиці» (О. Ольжич). Він особливо виокремлює і підносить постать С. В. Петлюри. Висновки Є. Д. Онацького щодо цієї визначної постаті збігаються з міркуваннями сучасних істориків. Так, С. Х. Литвин понад десять років тому писав: «Є очевидно певна політична недалекоглядність, яка поля-

гає в тому, що нинішня Українська Держава мляво і невиразно ідентифікує себе з Українською Народною Республікою, не використує її досвіду та досвіду таких діячів як С. Петлюра. С. Петлюра ще не знайшов в Україні того пошанування, на яке заслуговує. [...] Сучасним політичним і державним діячам для розуміння націотворчих проблем корисним було б знання ідей С. Петлюри, які були рушійною силою у відродженні українського народу та в його визвольній боротьбі» [8, с. 533]. Відзнакою вищого пошанування останнього в дискурсі Є. Д. Онацького є його порівняння з Є. Коновальцем, який втілює у розумінні професора кращі риси лідера міжвоєнної доби, бо «перейняв і продовжував» справу Петлюри. Суттєвим моментом наступництва стала та обставина, що Є. Коновалець «не дав змарнувати все те, що на шляху до духового визволення нації вже здобув Симон Петлюра і підніс високо його прапор, що вже почав був хилитися» [14, с. 234]. Отже, для Є. Д. Онацького — це дві рівноцінні постаті. Важливим є також з'ясування ознак специфічного героїзму, властивого провідникам нації: «Справжні герої свого героїства ніколи не визискують, не шукають за нього винагород. Вони все залишаються героями, тобто людьми служби, а не визиску» [14, с. 255]. Іншими словами, для лідера за всіх обставин пріоритетом мають виступати інтереси народу й держави. Ще раз підкреслимо, таких осіб в історії України ХХ ст. Є. Онацький нарахував небагато — усього лише двох.

Натомість особа М. С. Грушевського хоча й не демонізується, але й на героя не надається. «Засада “чесність з народом”, — доходить біограф висновку, — що керувала поведінкою й життям проф. Грушевського, дала дуже трагічні наслідки [...]. Люди типу й засад Мих. Грушевського, оті наші демократи-народники, в своїй любові до народу, в своїй “чесності з народом” часто поводяться, як слабівільна мати з сином мазуном, в усьому йому потураючи і тим самим псуючи йому характер і підготовляючи йому сумне майбутнє. Замість вести народні маси й виховувати їх, вони пильно прислухаються до їх голосу, щоб від них не відставати. Поставлені на чолі проводу, вони свідомо відмовляються, вони хочать бути лише виконавцями народньої волі, забуваючи, що та ніби народня воля не все буває — автентична» [14, с. 296–297]. Доречно зауважити, що подібні думки приходили й Є. Маланюкові, котрий небезпідставно все життя вважав себе «воїном» України. Упродовж свого емігрантського побутування великий поет розмірковував над причинами поразки Української революції. Один із останніх записів у його нотатниках суголосний названому вище висновку Є. Д. Онацького. «Епізод з держ[авним] секретарем ЗУНР, що то їздив до батька-се-

лянина питати (у “народа”), “що робити?” і відповідь батька (то на те я тебе посилав до школи, щоб ти мене питаєш)» [10, с. 235].

Звичайно, не все у біографічному доробку Є. Д. Онацького рівноцінне. Так, «профільний» портрет В. К. Винниченка виписано переважно чорною барвою, що не перешкоджає об’єктивній оцінці ролі однієї з найбільш контroversійних постатей української історії. У цілому ж висновки та розлогі міркування Є. Д. Онацького не втратили своєї актуальності й нині. Проблема формування життєздатної, відповідальної перед народом і здатної повести його за собою української національної еліти й сьогодні залишається однією з ключових у громадсько-політичному бутті. Суттєвим фактором формування наступного покоління державних мужів мало б стати поглиблене ознайомлення з багатою спадщиною таких відповідальних і серйозних авторів, як Є. Д. Онацький. Сподіваємося, що після успішного завершення проекту з видання УМЕ, в Україні буде здійснена й републікація його «Портретів в профіль».

1. *Винар Л.* Євген Онацький — чесність з нацією [Текст] / Л. Винар // Український історик. – 1980. – Ч. 1–4. – С. 153–179.
2. *Гавриш І.* «Сторінки одного життя»: передмова [Текст] / І. Гавриш // Цуканова М. Завтра знову зійде сонце. Повісті, оповідання, п’єси / М. Цуканова. – Київ : Преса України, 2013. – 416 с.
3. *Дашкевич Я.* Вільгельм Габсбург і українська ідея (До 110-ліття з дня народження) [Текст] / Я. Дашкевич // Розбудова держави. – 2005. – № 1–4. – С. 57–69.
4. Інститут рукопису НБУВ, ф. 227 (Архів Онацького Є. Д.), од. зб. 5, 8 арк.
5. Інститут рукопису НБУВ, ф. 227 (Архів Онацького Є. Д.), од. зб. 12, 18 арк.
6. *Качуровський І.* 150 вікон у світ: 3 бесіди, трансльованих по Радіо «Свобода» [Текст] / І. Качуровський. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 462 с.
7. *Кривошея В. В.* Козацька старшина Гетьманщини: енциклопедія [Текст] / В. В. Кривошея. – Київ : Стило, 2010. – 792 с.
8. *Литвин С.* Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана [Текст] / С. Литвин. – Київ : Вид-во імені Олени Теліги, 2001. – 640 с.: іл.
9. Літературна Україна. – 2015. – 24 грудня – № 49–50. – С. 12.
10. *Маланюк Є.* Нотатники (1936–1968): Док.-худ. вид. [Текст] / Є. Маланюк ; упоряд. Л. Куценко. – Київ : Темпора, 2008. – 336 с.: іл.

11. *Омельченко В.* Рід Полетик [Текст] / В. Омельченко // Український історик. – 1967. – № 1–2. – С. 59–63.
12. *Онацький Є.* Під омофором барона М. Василька [Текст] / Є. Онацький // Український історик. – 1978. – Ч. 4. – С. 83–93; 1980. – Ч. 1–4. – С. 110–133; 1981. – Ч. 1–4. – С. 137–146; 1987. – Ч. 1–4. – С. 107–114.
13. *Онацький Є.* По похилій площі: Записки журналіста і дипломата [Текст] / Є. Онацький. – Мюнхен : Дніпрова Хвиля, 1969. – Ч. II. – 262 с.
14. *Онацький Є.* Портрети в профіль [Текст] / Є. Онацький. – Чикаго: Українсько-Американська Видавнича Спілка, 1965. – 300 с.
15. *Онацький Є.* Походження Полетик [Текст] / Є. Онацький // Україна. – 1917. – Кн. 1–2. – С. 84–99.
16. *Онацький Є.* Справа за с. Аксютинці [Текст] / Є. Онацький // Україна. – 1918. – Кн. 1–2. – С. 69–79.
17. *Онацький Є.* Творення дипломатичної місії при Ватикані за Карманського і Тишкевича; Діяльність дипломатичної місії о. Бонна [Текст] / Є. Онацький // Бюлетень: Матеріали IV-ої наук. конф. НТШ – Торонто. – Торонто, Онтаріо, Канада, 1953. – Ч. 1 (4). – С. 33–60.
18. *Онацький Є.* У Вічному місті: Записки українського журналіста, роки 1931–1932 [Текст] / Є. Онацький. – Торонто : Новий шлях, 1981. – 631 с.
19. *Онацький Є.* Улас Самчук — поет села [Текст] / Є. Онацький // Розбудова держави. – 2005. – № 1–4. – С. 72–76.
20. *Попик В.* Формування вітчизняних ресурсів біографічної інформації: від витоків Національного відродження до здобуття Україною незалежності [Текст] / В. Попик // Бібліотечний вісник. – 2012. – № 3 (209). – С. 21–31.
21. Українська мала енциклопедія [Текст]. – Буенос-Айрес, 1963. – Кн. XI: Пе–Ре. – С. 1419.
22. *Ціпко С.* Українці в Аргентині (1897–1950): творення громади [Текст] / С. Ціпко ; перекл з англ. М. Гримич, С. Кухаренко. – Київ : Дуліби, 2015. – 280 с.

REFERENCES

1. Vynar, L. (1980). *Yevhen Onatskyi — chesnist z natsiieiu* [Eugene Onatskyi – the honesty of the nation]. *Ukrainskyi istoryk* [Ukrainian historian], 1–4, 153–179. [in Ukrainian].
2. Havrysh, I. (2013). *Storinky odnoho zhyttia: peredmova. Tsukanova M. Zavtra znovu ziide sontse. Povisti, opovidannia, p'iesy* [«Page one life»: the preface]. Kyiv: Presa Ukrainy. [in Ukrainian].

3. Dashkevych Ia. (2005). *Vilhelm Habsburg i ukrainska ideia (Do 110-littia z dnia narodzhennia)* [Wilhelm Habsburg and Ukrainian idea (to the 110th anniversary of his birth)]. *Rozbudova derzhavy* [The development of the state], 1–4, 57–69. [in Ukrainian].
4. Instytut Rukopysu NBUV [Institute of Manuscripts of Vernadsky National Library], f. 227 (Arkhiv Onatskoho Ie. D.), in. № 5, f. 8.
5. Instytut Rukopysu NBUV [Institute of Manuscripts of Vernadsky National Library], f. 227 (Arkhiv Onatskoho Ie. D.), in. 12, 18 p.
6. Kachurovskiy, I. (2008). *150 vikon u svit: Z besid, translovanykh po Radio Svoboda* [150 windows in the world: conversations broadcasted by Radio «Liberty»]. Kyiv: Vyd. dim Kyievo-Mohylianska akademiia. [in Ukrainian].
7. Kryvosheia, V. V. (2010). *Kozatska starshyna Hetmanshchyny: entsyklopediia* [Cossack officers of Hetmanshchyna: Encyclopedia]. Kyiv: Stylos. [in Ukrainian].
8. Lytvyn, S. (2001). *Sud istorii: Symon Petliura i petliuriana* [The court of History: Simon Petliura and petlyuriana]. Kyiv: Vyd-vo imeni Oleny Telihy. [in Ukrainian].
9. *Literaturna Ukraina* [Literary Ukraine] (2008, 24 desember), 49–50. [in Ukrainian].
10. Malaniuk, Ie. (2008). *Notatnyky (1936–1968)* [Notebooks (1936–1968)]. Kyiv: Tempora. [in Ukrainian].
11. Omelchenko, V. (1967). *Rid Poletyk* [Genealogy of Poletyka]. *Ukrainskyi istoryk* [Український історик], 1–2, 59–63. [in Ukrainian].
12. Onatskyi, Ie. (1978). *Pid omoform barona M. Vasyilka. Ukrainskyi istoryk* [Under the aegis of Baron M. Vasyilko], 4. 83–93; (1980), 1–4, 110–133; (1981), 1–4, 137–146; (1987), 1–4, 107–114. [in Ukrainian].
13. Onatskyi, Ie. (1969). *Po pokhlyii ploskhi: Zapysky zhurnalista i diplomata* [Down an inclined plane: Notes journalist and diplomat]. Munich: Dniprova Khvyliia. [in Ukrainian].
14. Onatskyi, Ie. (1965). *Portrety v profil* [Portraits in profile]. Chicago: Ukrainsko-Amerykanska Vydavnycha Spilka. [in Ukrainian].
15. Onatskyi, Ie. (1917). *Pokhodzhennia Poletyk* [The origin of the genus Poletyka]. *Ukraina* [Україна], 1–2, 84–99. [in Ukrainian].
16. Onatskyi, Ie. (1918). *Sprava za s. Aksiutyntsi* [The case of the village Oksyutyntsi]. In *Ukraina* [Україна]. (Vol. 1–2, pp. 69–79). [in Ukrainian].
17. Onatskyi, Ie. (1953). *Tvorennia diplomatychnoi misii pry Vatykani za Karmanskoho i Tyshkevycha; Diialnist diplomatychnoi misii o. Bonna* [Creation diplomatych mission at the Vatican by Karman-

- sky and Tyszkiewicz; Activities diplomatyc mission fr. Bonn]. In *Biuletyn: Materiialy IV-oi nauk. konf. NTSsh. Toronto*. (Vol. 1 (4), pp. 33–60). [in Ukrainian].
18. Onatskyi, Ie. (1981). *U Vichnomu misti: Zapysky ukrainskoho zhurnalista, roky 1931–1932* [In the Eternal City: Notes of Ukrainian journalist, years 1931–1932]. Toronto: Novyi shliakh. [in Ukrainian].
 19. Onatskyi, Ie. (2005). *Ulas Samchuk — poet sela* [Ulas Samchuk is a poet of village]. *Rozbudova derzhavy* [The development of the state], 1–4, 72–76. [in Ukrainian].
 20. Popyk V. (2012). *Formuvannia vitchyznianykh resursiv bihrafichnoi informatsii: vid vytyokiv Natsionalnoho vidrodzhennia do zdobuttia Ukrainoiu nezalezhnosti* [Formation of national resources biographical information: from the origins of National Revival to the independence of Ukraine]. *Bibliotechnyi visnyk* [Library journal], 3, 21–31. [in Ukrainian].
 21. *Ukrainska mala entsyklopediia* [Ukrainian Brief Encyclopedia] (1963). (Vol. XI, p. 1419.) Buenos Aires. [in Ukrainian].
 22. Tsipko, S. (2015). *Ukrainci v Argentyni (1897–1950): tvorennia hromady* [Ukrainians in Argentina (1897–1950): creating of community]. Kyiv: Duliby. [in Ukrainian].

Проблемно-тематичний діапазон біографічних нарисів Євгена Онацького (на прикладі збірки «Портрети в профіль»).

Демченко Т. П., кандидат історичних наук, доцент Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (м. Чернігів).

Іваницька С. Г., кандидат історичних наук, доцент, Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій (м. Запоріжжя).

Українська біографістика = Biographistica ukrainica. – Київ, 2016. – Вип. 13. – С. 204–220.

Мета статті — визначити й проаналізувати засади, якими керувався український науковець, журналіст, громадсько-політичний діяч, представник міжвоєнного покоління української еміграції Євген Онацький (1894–1979) при створенні біографічних нарисів «Портрети в профіль» (Чикаго, 1965). Зазначивши, що всі біографічні нариси є різні за жанром, автори виокремили спільні ознаки 29 портретів видатних європейців — 15 «профілів» представників Західної й Центральної Європи й 14 — українців. Усі статті Є. Онацького вирізняються такими рисами, як україноцентричність й європейськість. Тексти українського блоку, особливо нариси про

письменників, приваблюють виразною об'єктивністю, за винятком статей про лідерів Української революції 1917–1921 рр. (зокрема, В. К. Винниченка), оскільки автор критикував їх за відсутність лідерських якостей та програш визвольних змагань.

Ключові слова: Євген Онацький, «Портрети в профіль», «Українська мала енциклопедія», М. Грушевський, В. Винниченко, С. Петлюра, Т. Шевченко

Problem and Theme range of Eugene Onatsky's biographical essays (based on the book «Portraits in Profile»).

Demchenko T. P., Candidate of Historical Sciences, T. Shevchenko Chernihiv National Pedagogical University, Lecturer (Chernigov).

Ivanytska S. G., Candidate of Historical Sciences, Zaporizhya's Institute of Economics and Information Technology, Lecturer (Zaporizhia).

Ukrainian biographical = Biographistica ukrainica. – Kyiv, 2016. – Vol. 13. – P. 204–220.

Purpose of the article is to identify and analyze the principles that guided Ukrainian scientist, journalist, social and political activist, a representative of the interwar generation of Ukrainian immigration Eugene Onatsky (1894–1979) in creating biographical essay «Portrait in Profile» (Chicago, 1965). Noting that all biographical sketches are different in genre, the authors have identified common features 29 portraits of prominent Europeans — 15 «profiles» from the Western and Central Europe and 14 — Ukrainian. All articles E. Onatsky have such features as Ukrainian focus on values and Europeanism. Texts of Ukrainian themes, especially portraits of writers, attract distinct objectivity, except for articles on the leaders of the Ukrainian revolution of 1917–1921 (including V. K. Vinnichenko), because author criticized for lack of leadership and loss liberation struggle.

Keywords: Eugene Onatsky, «Portraits in Profile», «Ukrainian brief encyclopedia», M. Hrushevsky, V. Vinnichenko, S. Petlyura, T. Shevchenko

Проблемно-тематический диапазон биографических очерков Евгения Онацкого (на примере сборника «Портреты в профиле»).

Демченко Т. П., кандидат исторических наук, доцент Черниговского национального педагогического университета имени Т. Г. Шевченко (г. Чернигов).

Иваницкая С. Г., кандидат исторических наук, доцент Запорожского института экономики и информационных технологий (г. Запорожье).

Українська біографістика = Biographistica ukrainica. – Київ, 2016. – Вип. 13. – С. 204–220.

Цель статьи — определить и проанализировать принципы, которыми руководствовался украинский ученый, журналист, политический деятель, представитель межвоенного поколения украинской эмиграции Евгений Онацкий (1894–1979) при создании биографических очерков «Портреты в профиль» (Чикаго, 1965). Отметив, что все биографические очерки являются разными по жанру, авторы выделили общие признаки 29 портретов выдающихся европейцев — 15 «профилей» представителей Западной и Центральной Европы и 14 — украинских. Все статьи Е. Онацкого отличаются такими чертами, как украиноцентричность и европейскость. Тексты украинской тематики, прежде всего, очерки о писателях, привлекают выразительной объективностью, за исключением статей о лидерах Украинской революции 1917–1921 гг. (в частности, о В. К. Винниченко), ибо автор критиковал их за отсутствие лидерских качеств, усматривая в этом причину катастрофы освободительной борьбы.

Ключевые слова: Евгений Онацкий, «Портреты в профиль», «Українська кратка енциклопедія», М. Грушевський, В. Винниченко, С. Петлюра, Т. Шевченко